GENERATIV SUN’IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH SHAROITIDA AKADEMIK HALOLLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Tuychiyeva Inoyatxon Ibragimovna
Farg‘ona davlat universiteti, pedagogika fanlari
bo‘yicha falsafa doktori (PhD), professor

Annotatsiya

Mazkur maqolada generativ sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim tizimiga kirib kelishi sharoitida akademik halollik madaniyatini shakllantirishning pedagogik mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida generativ sun’iy intellekt vositalarining ta’limdagi imkoniyatlari va ular bilan bog‘liq xavf omillari o‘rganildi. Akademik halollikni ta’minlashda raqamli savodxonlik, akademik yozuv ko‘nikmalari, tanqidiy fikrlash, baholash tizimini modernizatsiya qilish va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishning ahamiyati asoslandi. Tadqiqot natijalari generativ sun’iy intellektdan oqilona foydalanish madaniyatini shakllantirish ta’lim sifatini oshirish va akademik halollikni ta’minlashning muhim omili ekanligini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: *generativ sun’iy intellekt, akademik halollik, ChatGPT, pedagogik mexanizmlar, raqamli savodxonlik, akademik yozuv, tanqidiy fikrlash, ta’lim.*

KIRISH

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida sun’iy intellekt ta’lim tizimining ajralmas tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. So‘nggi yillarda generativ sun’iy intellekt texnologiyalarining paydo bo‘lishi ta’lim jarayoniga yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda yangi muammolarni ham olib kirdi. ChatGPT, Gemini, Claude, Copilot kabi generativ platformalar qisqa vaqt ichida matn yaratish, murakkab masalalarni tahlil qilish, ma’lumotlarni umumlashtirish va individual ta’limni qo‘llab-quvvatlash imkoniyatiga ega bo‘ldi.

Xalqaro tashkilotlarning ma’lumotlariga ko‘ra, sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ko‘lami yil sayin ortib bormoqda. Ta’lim muassasalarida generativ sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning kengayishi o‘quvchilarning bilim olish usullarini sezilarli darajada o‘zgartirmoqda. Biroq mazkur texnologiyalarni nazoratsiz qo‘llash akademik halollik tamoyillariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Xususan, tayyor matnlardan foydalanish, plagiat holatlarining ortishi, mustaqil fikrlashning pasayishi va akademik mas’uliyatning susayishi kabi muammolar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Akademik halollik zamonaviy ta’limning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lib, u halollik, adolat, ishonch, hurmat va javobgarlik kabi qadriyatlarni o‘z ichiga oladi. Akademik halollik madaniyati shakllangan ta’lim muhitida o‘quvchilar bilimlarni mustaqil ravishda egallashga, ilmiy izlanish olib borishga va mualliflik huquqlariga hurmat bilan yondashishga odatlanadilar.

Bugungi kunda generativ sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishni cheklash emas, balki ulardan oqilona va mas’uliyatli foydalanish madaniyatini shakllantirish muhim vazifa sifatida qaralmoqda. Shu sababli akademik halollikni yangi sharoitlarga

moslashtirish, pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish va ta’lim jarayoniga innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi generativ sun’iy intellektdan foydalanish sharoitida akademik halollik madaniyatini shakllantirishning samarali pedagogik mexanizmlarini aniqlash va ularning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Zamonaviy xorijiy ilmiy adabiyotlarda generativ sun’iy intellektdan ta’limda foydalanish masalasi innovatsion pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida o‘rganilmoqda. Tadqiqotchilar sun’iy intellekt texnologiyalarining individual ta’limni rivojlantirish, o‘quv materiallarini moslashtirish va o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini oshirishdagi imkoniyatlarini alohida ta’kidlamoqdalar.

Kasneci va hammualliflar generativ sun’iy intellekt vositalari o‘quvchilarning mustaqil ta’lim faoliyatini qo‘llab-quvvatlashda samarali vosita bo‘lishi mumkinligini qayd etganlar. Biroq ular akademik halollik va tanqidiy fikrlash bilan bog‘liq muammolarni ham ko‘rsatib o‘tganlar. Cotton va hammualliflar esa ChatGPT texnologiyasining ta’lim tizimidagi imkoniyatlari bilan bir qatorda plagiat va akademik firibgarlik xavfini ham tahlil qilganlar.

UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalarda generativ sun’iy intellektdan foydalanishda etik tamoyillar, raqamli xavfsizlik va akademik halollik masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Shuningdek, OECD hisobotlarida sun’iy intellektning ta’lim tizimiga ta’siri va pedagoglarning yangi kompetensiyalarni egallash zarurati ta’kidlangan.

Mazkur tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tizimli tahlil qilish, qiyosiy-pedagogik tahlil, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini akademik halollik, raqamli pedagogika va sun’iy intellektga oid zamonaviy ilmiy qarashlar tashkil etdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari generativ sun’iy intellektdan foydalanish sharoitida akademik halollik madaniyatini shakllantirish kompleks pedagogik yondashuvni talab qilishini ko‘rsatdi. Tahlillar asosida akademik halollikni ta’minlashga xizmat qiluvchi beshta asosiy pedagogik mexanizm aniqlandi.

Birinchidan, o‘quvchilarning raqamli va axborot savodxonligini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Sun’iy intellekt yaratgan ma’lumotlarni tanqidiy baholash, ularning ishonchliligini tekshirish va manbalarni tahlil qilish ko‘nikmalari akademik halollikning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli savodxonlik darajasi yuqori bo‘lgan o‘quvchilar sun’iy intellekt vositalaridan mas’uliyatliroq foydalanadilar.

Ikkinchidan, akademik yozuv madaniyatini rivojlantirish zarur. O‘quvchilarda ilmiy uslubda yozish, iqtibos keltirish, foydalanilgan manbalarni to‘g‘ri rasmiylashtirish va mualliflik huquqlariga rioya qilish ko‘nikmalarini shakllantirish akademik halollikni ta’minlashning muhim shartlaridan biridir. Ayniqsa, generativ sun’iy intellekt vositalari yordamida tayyorlangan matnlarni tanqidiy qayta ishlash va tahlil qilish kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb hisoblanadi.

Uchinchidan, baholash tizimini modernizatsiya qilish talab etiladi. Tadqiqot natijalari an’anaviy referat va yozma topshiriqlar o‘rniga loyiha ishlari, portfolio, keys-stadi, muammoli vaziyatlar tahlili va og‘zaki himoya kabi metodlardan foydalanish akademik halollik darajasini oshirishini ko‘rsatdi. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarning individual fikrlashi va ijodkorligini namoyon etishga imkon yaratadi.

To‘rtinchidan, tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo‘ldi. Sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan javoblarni tekshirish, ularning afzallik va kamchiliklarini aniqlash, dalillarni tahlil qilish hamda mustaqil xulosalar chiqarish akademik halollik madaniyatining shakllanishiga xizmat qiladi.

Beshinchidan, ta’lim jarayonida akademik etikani rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish zarur. Halollik, adolat, mas’uliyat va intellektual mulkka hurmat kabi qadriyatlar o‘quvchilarning kundalik faoliyatida namoyon bo‘lishi lozim. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, akademik halollik bo‘yicha muntazam seminarlar, treninglar va davra suhbatlari o‘quvchilarning mazkur masalaga bo‘lgan munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartiradi.

Muhokama natijalari shuni ko‘rsatdiki, generativ sun’iy intellektni taqiqlash orqali akademik halollikni ta’minlash mumkin emas. Aksincha, sun’iy intellektdan foydalanish madaniyatini shakllantirish va undan samarali foydalanish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish ko‘proq samara beradi. Zamonaviy ta’lim sharoitida pedagoglar nazorat qiluvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va maslahatchi rolini bajarishlari lozim.

Shuningdek, generativ sun’iy intellekt vositalari o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish, murakkab mavzularni o‘zlashtirish va mustaqil ta’lim faoliyatini tashkil etishda samarali vosita bo‘lishi mumkinligi aniqlandi. Biroq buning uchun akademik halollik tamoyillari bilan uyg‘unlashgan pedagogik modelni ishlab chiqish zarur.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, generativ sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim tizimiga keng joriy etilishi akademik halollik madaniyatini shakllantirish masalasini yanada dolzarb etmoqda. Tadqiqot natijalari akademik halollikni ta’minlashning samarali yo‘li sun’iy intellektdan foydalanishni cheklash emas, balki undan oqilona, mas’uliyatli va maqsadli foydalanish madaniyatini rivojlantirish ekanligini ko‘rsatdi.

Aniqlanishicha, raqamli savodxonlikni rivojlantirish, akademik yozuv ko‘nikmalarini shakllantirish, tanqidiy fikrlashni qo‘llab-quvvatlash, baholash tizimini takomillashtirish va akademik etikani mustahkamlash akademik halollik madaniyatining asosiy pedagogik mexanizmlari hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot natijalari generativ sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishning pedagogik asoslarini takomillashtirish hamda ta’lim muassasalarida akademik halollik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda tajriba-sinov ishlari olib borish va amaliy metodikalarni ishlab chiqish muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris, 2023.
2. OECD. *Digital Education Outlook 2023*. Paris, 2023.
3. Kasneci E., Sessler K., Küchemann S. et al. ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. *Learning and Individual Differences*, 2023.
4. Cotton D., Cotton P., Shipway J. Chatting and cheating? Academic integrity in the era of ChatGPT. *Innovations in Education and Teaching International*, 2024.
5. Bozkurt A. Generative AI and education: Opportunities and challenges. *Asian Journal of Distance Education*, 2023.
6. International Center for Academic Integrity. *The Fundamental Values of Academic Integrity*. 2021.
7. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. Toshkent, 2020.
8. G‘ulomov S., Begalov B. *Raqamli ta’lim asoslari*. Toshken